

УДК 341.1

Гончарук О.В.*

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Інтеграційний розвиток європейської спільноти, тенденції до гармонізації норм законодавства країн Європейського Союзу і процеси наднаціоналізації норм права ЄС призводять до появи нових галузей у європейському праві, що потребують окремого висвітлення, зокрема, питань співробітництва європейських держав у сфері попередження злочинності, створення системи правосуддя у кримінальному переслідуванні, формування концепції європейського кримінального права у світлі захисту прав та свобод людини і громадянина, створення наднаціональних інститутів.

Ключові слова: гармонізація, європейське кримінальне право, запобігання злочинності, система правосуддя, систематизація права.

Integration development of European community, tendencies to harmonization of norms of legislation of the states of European Union and processes of over-nationalizations norms of law for EU, result in the origin of new institutes in the European law, which require separate study, including questions of collaboration of the European states in the field of prevention of crime, creation of the system of justice in the criminal proceeding, forming of conception of the European criminal law in the aspect of defense of human rights, creation of over-nationalizations institutes.

Keywords: harmonization, European criminal law, prevention of crime, system of justice, systematization of law.

Интеграционное развитие европейского сообщества, тенденции к гармонизации норм законодательства государств Европейского Союза и процессы наднационализации норм права ЕС приводят к возникновению новых отраслей в европейском праве, которые требуют отдельного освещения, в том числе вопросы сотрудничества европейских государств в сфере предупреждения преступности, создание системы правосудия в уголовном преследовании, формирование концепции европейского уголовного права в свете защиты прав и свобод человека и гражданина, создание наднациональных институтов.

Ключевые слова: гармонизация, европейское уголовное право, предупреждение преступности, система правосудия, систематизация права.

Процеси гармонізації та уніфікації законодавства держав-членів Європейського Союзу, зокрема у сфері кримінально-правового регулювання наразі становлять неабиякий інтерес для наукового юридичного світу нашої держави з огляду на ті зміни, що від-

* кандидат юридичних наук, доцент кафедри порівняльного і європейського права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

буваються зараз у взаємовідносинах України з Євросоюзом. Перед Україною давно постало питання гармонізації національного законодавства відповідно до норм та стандартів права Європейського Союзу та тим актуальнішим видається досвід такої гармонізації в межах національного законодавства держав-членів ЄС, зокрема галузі кримінального права та виокремлення самостійної галузі права ЄС – європейського кримінального права.

Дослідженням процесів гармонізації законодавства держав-членів ЄС займаються багато вітчизняних та зарубіжних, зокрема, російських науковців. Питаннями формування загальноєвропейського правового простору та єдиної європейської держави в тій чи іншій мірі займалися такі вчені як Е. Анерс, В. Г. Буткевич, В. А. Василенко, М. М. Гнатовський, М. Л. Ентін, С. Ю. Кашкін, І. І. Лукашук, М. М. Микієвич, В. І. Муравйов, В. Ф. Опришко, К. В. Смирнова, М. І. Хавронюк, О. М. Шпакович, Ю. М. Юмашев тощо. Слід також відзначити науковців, що здійснили обґрунтування тенденції наднаціоналізації норм кримінального права та процесів формування відокремленої галузі права – європейське кримінальне право: Г. Жильбер, О. С. Лаговська, Г. Корстенц, Г. Кунц, Ж. Прадель, О. М. Трикоз, П. Хей та ін.

Зважаючи на інтеграційні процеси, що відбуваються в рамках Європейського Союзу з огляду на реалізацію цілей та завдань Лісабонського договору та посилення явищ уніфікації та гармонізації законодавства держав-членів ЄС і тенденцій до формування та розвитку відокремленої галузі права, як європейське кримінальне право, а також на можливості використання досвіду європейських держав по гармонізації свого законодавства у процесах імплементації стандартів Європейського Союзу в національне законодавство України, доцільно розглянути основні етапи становлення європейського кримінального законодавства.

В статті висвітлено основні етапи становлення та розвитку європейського кримінального права, механізм реалізації уніфікованих стандартів системи кримінально-правового регулювання, окреслено подальші тенденції розвитку європейського кримінального права.

На сьогоднішньому етапі розвитку Європейського Союзу досить ясно виділяється тенденція до гармонізації національного законодавства держав-членів ЄС та створення єдиного уніфікованого механізму кримінально-правового регулювання в рамках ЄС, а також чітко прослідковуються спроби створення єдиного судового та т. зв. поліцейського простору. Ці тенденції прослідковуються у основоположних документах ЄС та численних рамкових угодах, зокрема підвалини кримінально-правового співробітництва та уніфікації законодавства держав-членів ЄС були закладені Маастрихтською угодою 1992 р. Згідно неї, держави здійснюють активне співробітництво у кримінально-правовій сфері, надають правову допомогу у кримінальних справах, вирішують питання екстрадиції та співробітництва оперативного-розшукових служб у процесі виконання своїх обов'язків. Звичайно, що і до сьогодні сфера кримінального переслідування та обрання способів такого переслідування залишається внутрішньою прерогативою кожної держави, і «європейська інтеграція не означає радикального вторгнення в сферу національної кримінальної юстиції або відміни, централізації чи тотальної уніфікації кримінально-правових систем держав-членів ЄС» [5]. Коли ж і прослідковуються моменти інтеграції та уніфікації, то, як правило, у вузьких сферах європейського співробітництва, наприклад, у сфері боротьби із фальшивомонетництвом та запобіганням підробки ЄВРО і впровадженням системи «Перикл» чи реалізації Директиви Ради ЄЕС № 91/308 (із змінами, внесеними Директивою 2001/97/ЄС) «Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання капіталів», якою створені єдині правила діяльності держав у цій області.

Положення про уніфікацію деяких кримінально-правових норм Маастрихтської угоди згодом відобразилися і у Амстердамських домовленостях 1997 р. Так, ст. 29-42 Договору про Євросоюз присвячені питанню міжнародного співробітництва у сфері охорони порядку та правосуддя у кримінальних справах [2], що означало продовження процесу уніфікації національного кримінального права в рамках третьої опори. В подальшому, співробітництво держав у сфері кримінально-правового регулювання продовжувалось в питаннях вироблення спільної зовнішньої політики та політики безпеки, зокрема, питаннях співробітництва поліції та суду в кримінально-правовій сфері. Протягом 2000-2004 р.р. було прийнято низку документів, що свідчили про активні процеси такої уніфікації та вироблення спільної політики по запобіганню скоєння злочинів та боротьбі із злочинністю держав-членів ЄС. Тут можна виділити Конвенцію 2000 р. «Про взаємну правову допомогу у кримінальних справах між державами-членами ЄС», Хартію Європейського Союзу про основні права 2000 р., рамкові Конвенції «Про статус потерпілого у кримінальному процесі» 2001 р., «Про боротьбу із тероризмом» 2002 р., «Про створення Євроюста з метою посилення боротьби із тяжкою злочинністю» 2002 р., Рамкове рішення Ради ЄС «Про Європейський ордер на арешт і процедуру видачі осіб між державами-членами» 2003 р., Директиву Європарламенту та Ради ЄС «Про запобігання використанню фінансових систем з метою відмивання грошей та фінансування тероризму» 2005 р., тощо.

Результати вироблення спільної політики безпеки державами-членами ЄС можна ілюструвати втіленням у дію Рамкового рішення Ради ЄС «Про Європейський ордер на арешт і процедуру видачі осіб між державами-членами». Загалом, Європейський ордер – це ордер, що видається національним судовим органом держави-члена з метою арешту особи, що підозрюється у вчиненні злочину або щодо якої винесено обвинувальний вирок, правоохоронними органами іншої держави-члена на її території, якщо необхідно виконати вирок у вигляді позбавлення волі або застосувати запобіжних захід у вигляді тримання під вартою. [4, с. 436] Дане рішення містить уніфіковані правила порядку видачі осіб, що оголошені в розшук та виявлені на території однієї із держав-членів ЄС або засуджені за вчинення злочину з метою виконання такого обвинувального вироку, що значно спростила питання екстрадиції між державами-членами Європейського Союзу. Рішення усунуло недоліки досить складної та заплутаної системи екстрадиції, коли питання вирішувалися роками і часто злочинці користувалися недоліками системи екстрадиції, заявляючи про неіснуючі насправді політичні мотиви у кримінальному переслідуванні їх з боку держави-члена ЄС. Рішення передбачало, що держави-члени ЄС внесуть необхідні зміни у своє національне законодавство для того, щоб таке Рамкове рішення почало реалізовуватися і діяти на території усіх держав-членів ЄС. І хоча на практиці даний процес виглядав інакше, ніж на папері (через рік після прийняття даного Рішення законодавство лише восьми держав було гармонізовано до його вимог, і тільки у 2005 році воно почало діяти на всій території Європейського Союзу), він є яскравим свідченням активних процесів гармонізації та уніфікації національного кримінального законодавства держав-членів ЄС із єдиними європейськими стандартами у механізмі кримінально-правового регулювання.

Як вже зазначалося, вироблення єдиних стандартів у механізмі кримінально-правового регулювання здійснюється лише у окремих, найбільш значущих для всього європейського співтовариства сферах. До них відносяться тероризм, торгівля людьми, дитяча порнографія та проституція, відмивання грошей та їх підробка, торгівля наркотичними засобами та прекурсорами, незаконна торгівля зброєю, вибуховими речовинами, боєприпасами, викрадення людей, питання заручників, злочини у сфері охорони навколишнього

середовища, а також переслідування осіб, що вчинили такі тяжкі чи найбільш тяжкі злочини, як вбивство, розбій, підпал, звалтування, що потягло тяжкі наслідки тощо. Крім того, виробляється єдина політика у сфері боротьби із злочинами, які підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду та, крім того, питання запобігання злочинів у процесі реалізації норм міжнародного морського та повітряного права (проблема піратства та ін.)

Згодом питання вироблення спільної політики у сфері запобігання злочинам та боротьби із злочинністю були висвітлені і у Лісабонських договорах 2007 р. Відповідно до даного Договору третя опора була ліквідована, однак питання спільної політики безпеки залишилися в рамках компетенцій, якими володіє Євросоюз.

Європейським Союзом було здійснено спробу систематизації великого масиву нормативно-правових актів, що були ним прийняті за десятки років у сфері використання кримінально-правового механізму регулювання. Цікавим видається прийняття на цьому тлі Примірного кримінального кодексу ЄС (Resolution on criminal procedures in the European Union (Corpus Juris) *OJ C 219, 30.7.1999, p. 106*), який здійснив спробу уніфікації норм європейського кримінального та кримінально-процесуального права. Даний кодекс був прийнятий у 1997 році та вступив у дію Резолюцією Європарламенту 1999 року. Він складається із двох частин, які присвячені матеріальному та процесуальному кримінальному праву відповідно. Відповідно до даного документа, можна виділити ті склади злочинів, що охоплюються європейським кримінальним правом. Серед них корупція, зловживання службовим становищем, спекулятивна торгівля, махінації із фінансовими фондами, відмивання грошей, розголошення службової таємної інформації. Кодекс також наголошує на тому, що пріоритетними завданнями держав у боротьбі із злочинністю є реалізація параграфу 2 статті 29 Договору про Євросоюз, проведення гармонізації свого законодавства у відповідність до неї в контексті загальносвітової боротьби із найбільш тяжкими злочинами: тероризмом, наркотрафіком, торгівлею людьми, дитячою сексуальною експлуатацією, корупцією, відмиванням грошей та підбрюхою грошових систем.

Також слід звернути увагу на те, що впродовж існування та функціонування Європейського Союзу ним було створено цілу низку організацій та установ, що сприяють процесу реалізації спільної політики безпеки в ЄС. Серед них варто виділити створення Європолу (European Police Office) задля координації національних поліцейських установ в рамках міжнародного співробітництва по запобіганню вчиненню злочинів та підвищенню ефективності розкриття злочинних діянь, Євроюсту (European Judicial Cooperation Unit) як координуючого органу проведення як досудового кримінального переслідування, так і підтримання єдиної позиції кримінального обвинувачення у національних судах, а також доволі розгалуженої судової системи на чолі із Судом ЄС (European Judicial Network in Criminal Matters). Крім того, варто відзначити створення такої посади як Європейський публічний прокурор (European Public Prosecutor). Хоча спочатку до функцій Прокурора належить в основному переслідування осіб, що посягають на фінансові, бюджетні інтереси Євросоюзу, в майбутньому це буде підтримка ним інтересів ЄС у Європейському кримінальному суді, що планується створити найближчим часом.

Все вищевказане свідчить про те, що в рамках Європейського Союзу проходять глобальні процеси по уніфікації та гармонізації національних кримінально-правових систем держав-членів ЄС та становлення відокремленої галузі права – європейське кримінальне право. Вироблення та втілення у життя таких уніфікованих норм кримінального права на терені Європейського Союзу має неабияке значення і для нашої держави з огляду на сьогоднішні інтеграційні процеси, що відбуваються між Україною та ЄС.

Список використаних джерел

1. Лаговская Е. С. Европейское уголовное право: Предпосылки возникновения и перспективы развития: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Міжнародне право»; «Європейське право» / Е. С. Лаговская. – М., 2001. – 27 с.
2. Право Європейського Союзу: Підручник / В. І. Муравйов, О. М. Лисенко, І. В. Влялько, І. А. Березовська, К. В. Смирнова [та ін.]; за ред. В. І. Муравйова. – К.: Юрінком Інтер. – 2011. – 704 с.
3. Примірний кримінальний кодекс ЄС (Resolution on criminal procedures in the European Union (Corpus Juris) OJ C 219, 30.7.1999, p. 106) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://users.onvol.net/98560/site/legal/corpus%20juris.pdf>.
4. Сенько М. М. Європейський ордер на арешт та національне кримінальне право // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Луганськ, 20-21 травня 2011 р. / МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка / М. М. Сенько. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. – С. 436-442.
5. Трикоз Е. Н. Формирование уголовно-правовой системы Европейского Союза // Журнал российского права – 2007. – № 10 [Електронний ресурс] / Е.Н. Трикоз. – Режим доступу: http://www.juristlib.ru/book_2501.html.
6. Хавронюк М. І. Сучасне загальноєвропейське кримінальне законодавство: проблеми гармонізації: Монографія / М. І.Хавронюк. – К.: Істина, 2005. – 264 с.